

діяльності в Україні практично не мають повноважень впливу на ефективність національного ціноутворення.

5. З метою підвищення ефективності національного ціноутворення в Україні, забезпечення інтересів виробників і споживачів доцільно розробити і законодавчо прийняти національну цінову стратегію.

6. Результати дослідження можуть бути використані в подальшому вивченні проблем підвищення ефективності національного ціноутворення, зокрема обґрунтування методологічних основ, модернізації національного механізму формування цін стратегічних та соціально значущих галузей, які безумовно потребують державної підтримки.

Список використаних джерел

1. Чувилин Е.Д., Дмитриева В.Г. Государственное регулирование и контроль цен в капиталистических странах. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 350 с.
2. Липсиц И.В. Ценообразование (Управление ценообразованием в организации): – 3-е изд. переаб. и доп. – М.: Экономистъ, 2004. – 448 с.

3. Лев М.Ю. Регулирование ценообразования в развитых странах. – СПб.: ГУЭиФ, 2004. – 430 с.

4. Евдокимова Т.Г., Маховикова Г.А., Желтякова И.А., Переверзева С.В. Теория и практика управления ценами / СПб.: Издательский дом «Нева», 2008. – 208 с.

5. Долан Р.Дж. Саймон Г. Эффективное ценообразование. – М.: Издательство «Финансы», 2005. – 416 с.

6. Трущицын С.Н. Особенности государственного регулирования цен во Франции / Трущицын С.Н. // Вопросы экономики. – 1992. – №6. – С. 52–59.

7. www.usambassy.ru

8. www.iskran.ru

9. <http://www.regulationbodyofknowledge.org/>

10. Une loi de une un droit rйgularisation et un prix (1945, dans une rйdaction un 71 an) Une Belgique senat, 07.12.1971 / <http://www.senate.be/>

11. Gesetz ьber Preisen das 1948 in Schriftleitung das 1988. Ausfertigungsdatum: 10.04.1948.

12. <http://www.ons.gov.uk/ons/taxonomy/index>.

13. <http://www.ukwelcomes.businesslink.gov.uk/bdotg/action>

С.І. ГАВРИЛЮК,

здобувач кафедри фінансів та банківської справи, Європейський університет

Комерційні банки – учасники ринку цінних паперів

У статті розглянуто особливе місце комерційного банку. Банки – невід’ємна частина сучасного грошового господарства, їхня діяльність тісно пов’язана з проблемами виробництва. Банки створюють основу ринкового механізму, за допомогою якої функціонує економіка країни.

Ключові слова: фінансовий ринок, ринок цінних паперів, комерційні банки, банківські операції.

В статье рассмотрено особое место коммерческого банка. Банки – неотъемлемая часть современного денежного хозяйства, их деятельность тесно связана с проблемами производства. Банки создают основу рыночного механизма, с помощью которой функционирует экономика страны.

Ключевые слова: финансовый рынок, рынок ценных бумаг, коммерческие банки, банковские операции.

The special place of commercial bank is considered in this article. Commercial Banks are inalienable part of modern money economy, their activity is closely related to the problems of production. Banks provide a basis of market mechanism, which the economy of country functions by.

Keywords: financial market, market of equities, commercial banks, bank transactions.

Постановка проблеми. Ринок цінних паперів як найбільш динамічна сфера фінансового ринку зазнав значних змін. Поступово міняється роль комерційних банків на ринку цінних паперів, збільшилася їхня значущість як посередників на цьому ринку. Виникли нові види банківських операцій. Отже, необхідним стало більш детальніше вивчення операцій комерційних банків з цінними паперами.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В останні роки велика кількість зарубіжних вчених – І.А. Бланк, Дж. Тобін, У. Шарп, В.С. Таркановський, Д.А. Шевчук – та вітчизняних вчених – В.В. Колесник, О.М. Мозговий, А.М. Мороз, О.В. Васюренко та ін. – займаються питаннями ринку цінних паперів як сегмента фінансового ринку, діяльності комерційних банків як учасників ринку цінних паперів.

Метою статті є з’ясування визначення фінансового ринку, сутності комерційного банку як економічної категорії, сучасних особливостей операцій комерційних банків із цінними паперами.

Виклад основного матеріалу. Важливою частиною господарського механізму ринкової економіки є фінансовий ринок як особлива форма організації руху грошових коштів.

Фінансовий ринок – це сукупність грошових ресурсів країни, що знаходяться в постійному русі і розвитку залежно від співвідношення попиту і пропозиції на ці ресурси з боку різ-

них суб'єктів економіки [5]. Фінансовий ринок функціонує у вигляді валютного ринку, ринку золота, ринку позикових капіталів і ринку коштовних паперів. Це відносно самостійні сегменти, що справляють взаємний вплив один на одного.

На ринку капіталів, який можна підрозділити на ринок позикових капіталів і ринок цінних паперів, акумулюються і звертаються довгострокові капітали і боргові зобов'язання. Ринок капіталів є основним виглядом фінансового ринку, за допомогою якого господарючі суб'єкти знаходять джерела фінансування своєї діяльності.

Відмінною рисою нормально функціонуючого фінансового ринку є формування з його допомогою не просто грошових коштів, а тих, що вільні в даний момент. На цьому ринку пропонують (продають) гроші суб'єкти (юридичні і фізичні особи), що тимчасово не випробовують потребу в їх іншому вживанні, зокрема продуктивному. Купуючи вільні гроші, інші суб'єкти задовольняють свої продуктивні або фінансові потреби. Отже, фінансовий ринок виступає посередником у русі грошових коштів від їх власників до користувачів.

Акумуляція тимчасово вільних грошових коштів і їх інвестування здійснюються за допомогою звернення на фінансовому ринку цінних паперів – боргових і пайових.

Накопичення фіктивного капіталу протікає за своїми законами і тому як кількісно, так і якісно відрізняється від накоплення грошового капіталу. В той же час ці процеси взаємодіють. Біржові крахи негативно відбиваються на процеси накопичення грошового капіталу, а підвищений попит на кредити зазвичай викликає пониження курсів цінних паперів. При цьому рух вартості цінних паперів не пов'язаний із рухом вартості представленого або реального капіталу. Тому на багатстві країни в цілому ці процеси не відбиваються.

У період становлення фінансового ринку Національний банк адекватно реагував на виникаючі ситуації, підвищуючи або знижуючи ставку рефінансування. Відповідним була і поведінка комерційних банків, які замість того, щоб інвестувати свої грошові ресурси у виробництво, в науково-технічний прогрес, перемикали їх на придбання державних цінних паперів. Таким чином, гроші з реального сектору переливалися у фінансовий.

Діяльність банків на ринку цінних паперів багатогранна, оскільки вони не лише традиційно є посередниками, що зв'язують інтереси і кошти емітентів і інвесторів, а й самі активно використовують фінансові інструменти для формування власної ресурсної бази, розміщення грошових коштів у високоліквідні і прибуткові цінні папери.

Комерційний банк є одним з основних учасників ринку цінних паперів. Існує багато визначень терміна «банк» взагалі.

1. Визначення згідно із законодавством України: «Банки – це установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове та розрахункове обслуговування

народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій, передбачених цим Законом» [1].

2. Згідно з визначенням, наданим у словнику банківських термінів: комерційний банк – універсальна фінансово-кредитна установа, що утворюється для залучення коштів, розміщення їх від свого імені на умовах повернення та оплатності [2]. Комерційний банк здійснює розрахункові операції за дорученням клієнтів, їх касове обслуговування, операції з валютою, коштовними металами, цінними паперами та інші операції, дозволені законом.

3. Сучасний банк – це універсальне фінансове підприємство, що здійснює професійне управління ресурсами суспільства в їх грошовому виразі та виконує відповідні специфічні функції в економіці на законній підставі та під юрисдикцією державних органів, що забезпечують регулювання та контроль [3].

4. Банк – комерційна установа, продуктом діяльності якої є всілякі види послуг: надання кредитів, розміщення вкладів, видача гарантій, поручительств, надання консультаційних послуг [4].

У всіх визначеннях терміна «комерційний банк» незалежно від мети цього визначення можна побачити риси, притаманні банкам загалом. Це – право залучати кошти, право надавати кредити, виконувати розрахунки, і все це за наявності відповідного дозволу Національного банку. Банки займають активну позицію на фінансовому ринку. Нині комерційні банки спроможні надати клієнту до 200 видів різноманітних банківських послуг та операцій.

Залежно від національного законодавства тієї чи іншої країни, історичних традицій та особливостей формування національних ринків цінних паперів комерційні банки можуть грати на них різноманітну роль.

Світова практика знає декілька підходів до проблеми сполучення звичайної банківської діяльності з діяльністю на ринку цінних паперів. Банківська система України належить до універсальної системи банківництва, за якої традиційні банківські операції проводяться разом з операціями з цінними паперами. Відповідно до цього підходу обмеження ризиковості банківських інвестиційних операцій має здійснюватися не методами прямого поділу функцій, а введенням спеціальних обмежувачів, що дестимулюють надмірні інвестиції банків у цінні папери шляхом належного державного контролю за банківською діяльністю, а також підвищеної уваги до проблем конфлікту інтересів під час операцій на фінансових ринках.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» комерційним банкам дозволено:

1) випускати, купувати, продавати і зберігати платіжні документи (акції, облігації, векселі тощо) та проводити інші операції з ними;

2) залучати і розміщувати кошти та управляти цінними паперами за дорученням клієнта (довірчі операції);

3) надавати консультаційні послуги;

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

4) проводити розрахунки за дорученнями клієнтів (це стосується і операцій з цінними паперами) [1].

Перелічені види діяльності охоплюють майже всі можливі операції із цінними паперами, оплачувані власними коштами і за дорученнями. Комерційний банк може бути професійним учасником ринку цінних паперів, виконуючи функції інвестиційного посередника (фінансового брокера), інвестиційного консультанта; може працювати у режимі, властивому інвестиційній компанії або інвестиційному фонду. Метою діяльності банку як комерційної установи є одержання максимального прибутку за мінімізації ризиків.

Банк також може діяти на ринку цінних паперів як емітент або інвестор. Досвід функціонування фінансових установ на вітчизняному фондовому ринку дає змогу зробити висновок, що саме банки випускають найбільшу кількість найліквідніших акцій та облігацій, а також є найбільшими інвесторами як у приватні цінні папери, так і в державні. Наприклад, основними покупцями облігацій внутрішньої державної позики є саме комерційні банки.

Сукупність цінних паперів, придбаних банком у процесі активних операцій, складає його інвестиційний портфель. Цінні папери можуть бути об'єктом банківських інвестицій, якщо вони:

- обертаються на ринку цінних паперів;
- є борговими зобов'язаннями.

Основними цілями банків як інвесторів є забезпечення збереження коштів, тобто безпека вкладень, доходність банківських інвестицій, їхня ліквідність та зростання.

Цілями операцій, що проводяться банком з цінними паперами, є:

- залучення додаткових грошових ресурсів для традиційної кредитної і розрахункової діяльності на основі емісії цінних паперів;
- отримання прибутку від власних інвестицій у цінні папери за рахунок виплачуваних банку відсотків і дивідендів і зростання курсової вартості цінних паперів;
- отримання прибутку від надання клієнтам послуг з операцій з цінними паперами;
- конкурентне розширення сфери впливу банку і залучення нової клієнтури за рахунок участі в капіталах підприємств і організацій (через участь у портфелях їх цінних паперів), установи підконтрольних фінансових структур;

– доступ до дефіцитних ресурсів через цінні папери, які дають таке право і власником яких стає банк;

- підтримка необхідного запасу ліквідності при забезпеченні прибутковості вкладень у ліквідні засоби банку;
- отримання додаткових прибутків від помірної спекуляції цінними паперами, страхування фінансових ризиків клієнтів через операції з похідними цінними паперами.

Що стосується конкретних видів операцій, то їхній вибір залежить від типу політики на ринку цінних паперів, яку вибирає для себе комерційний банк. Найбільш загальні правила такого вибору приведені в таблиці [6].

За економічним змістом операції банку з цінними паперами діляться на:

- пасивні – емісія і випуск банками власних цінних паперів;
- активні – розміщення власних і залучених ресурсів у фондові активи на біржі, в торгівельній системі, на позабіржовому ринку від свого імені;
- комісійні (клієнтські) – не пов'язані з одержанням банком прибутку або формуванням ресурсної бази, але що забезпечують йому комісійну винагороду.

До основних характеристик банківської послуги відносяться:

- нематеріальна суть;
- продукт не складається, але в банках створюються запаси коштів, якими управляє банкір;
- проведення банківських операцій регламентується в законодавчому порядку;
- система збуту (надання банківських операцій і послуг) ексклюзивна і інтегрована, оскільки філії одного банку виконують однаковий набір банківських операцій і послуг.

За формою обліку операції банків з цінними паперами діляться на:

1. Балансові операції:
  - формування капіталу акціонерного банку за рахунок звичайних і привілейованих акцій;
  - формування додаткового капіталу;
  - розрахунки на організованому ринку цінних паперів;
  - розрахунки по цінних паперах;
  - операції з цінними паперами, банками, що набувають, по операціях РЕПО, для перепродажу і інвестування;
  - операції з обліку векселів;
  - операції з випуску власних боргових цінних паперів;

№ п/п	Види діяльності	Вибрана банком політика на ринку цінних паперів		
		Агресивна	Помірна	Консервативна
1	Емісія цінних паперів	+	+	+
2	Інвестування в цінні папери	+	+	+
3	Фінансове брокерство	+	+ -	+ -
4	Інвестиційне консультування	+	+ -	+ -
5	Робота в режимі інвестиційної компанії	+	+	+ -
6	Робота в режимі інвестиційного фонду	+	-	+
7	Установа інвестиційних інститутів і довірче управління портфелями небанківських інститутів	+	+	+
8	Установа банками фондових бірж	+	-	-
9	Виконання функцій спеціалізованих організацій по обліку, зберіганню і розрахункам за цінні папери			

– участь у дочірніх і залежних акціонерних товариствах.

2. Операції з довірчого управління:

– операції з цінними паперами, отриманими в довірчє управління, а також придбаними в процесі довірчого управління;

– розрахунки по довірчєму управлінню.

3. Позабалансові операції:

– відкриття кредитних ліній і видача зобов'язань про представленню кредитів з використанням цінних паперів;

– операції з нерозміщеними власними цінними паперами і цінними паперами інших емітентів.

4. Термінові операції:

– операції купівлі–продажу цінних паперів, по яких дата розрахунків не збігається з датою укладення операції.

5. Рахунки ДЕПО:

– облік депозитарних операцій з емісійними цінними паперами (акціями, облігаціями, державними облігаціями, а також іншими видами цінних паперів, що є емісійними відповідно до чинного законодавства);

– облік цінних паперів, переданих банку його клієнтами для зберігання і обліку, для здійснення довірчого управління, для здійснення брокерських і інших операцій;

– облік власних цінних паперів банку, що належать йому на праві власності або іншому речовому праві.

Історично банки були першими установами, що спеціалізуються на операціях на фінансовому ринку, проте сучасні банки є не єдиними суб'єктами підприємництва у фінансовому бізнесі, в тому числі на ринку цінних паперів. Причиною цього є зростаючі інвестиційні потреби ринку, а також формування різних інститутів, що виконують професійні види діяльності на цьому ринку.

У той же час банки через специфіку своїх функціональних особливостей істотно відрізняються від інших фінансових інститутів, що акумулюють ресурси економіки. Головна відмінність полягає в способі залучення коштів, оскільки повернення позикових коштів і заздалегідь обумовлена винагорода за їхнє використання гарантується незалежно від результату господарської діяльності. Крім того, банкам постійно необхідно раціонально управляти поточною ліквідністю, щоб бути в змозі виконувати поточні розрахунково–грошові доручення клієнтів. У зв'язку з цим операції банків на ринку цінних паперів займають лише особливе місце в структурі активів і не можуть задовольнити зростаючі потреби ринку.

Банки мають власну розгалужену інфраструктуру, в яку можуть входити компанії фондів, що управляють; брокерські контори; фонди, що працюють на валютному ринку; підрозділи, що заняті управлінням активами, і ін. Нарешті, банки можуть надавати, залежно від наявності відповідної ліцензії, своїм клієнтам додаткові послуги: універсальне розрахунково–касове обслуговування, кредитні і гарантійні операції, проектне фінансування, послуги з пластикових карт, валютно–обмінні операції і інші властиві лише банків–

ським організаціям операції. Отже, відмінність банків від інших учасників ринку цінних паперів пов'язана з виконанням ними основних банківських операцій:

– залучення тимчасове вільних коштів юридичних осіб і заощаджень фізичних осіб і забезпечення їх приросту;

– масштабне кредитування суб'єктів господарювання з нефінансового сектору економіки;

– перерозподіл коштів по рахунках юридичних і фізичних осіб, тобто здійснення розрахунково–касового обслуговування.

Банки можуть виконувати дані функції одночасно на підставі загальнобанківської ліцензії, будучи універсальними кредитними організаціями. Небанківські кредитні організації мають у своїй діяльності законодавчі обмеження і виконують, як правило, окремі банківські операції, допустимі поєднання яких встановлюються Національним банком.

Об'єктивні причини, які ставлять банки у вигідніше положення перед іншими учасниками фондового ринку:

– чинник довіри до банку. Якщо банк користується довірою своїх клієнтів, цю довіру, як правило, клієнти переносять на цінні папери, що розміщуються банком. Посередництво банку є своєрідною гарантією того, що операції, які проводяться в інтересах і за дорученням клієнтів операції з цінними паперами, відповідають чинному законодавству і правилам, прийнятим на ринку цінних паперів;

– акумуляція в банках значної інформації про розвиток окремих сегментів ринку цінних паперів, про зміну курсової вартості, про найбільш ліквідні цінні папери, про фінансовий стан і можливі перспективи розвитку потенційних емітентів і інвесторів тощо;

– наявність кваліфікованого персоналу дозволяє банкам оперативнo і адекватно оцінювати ситуацію, що складається на ринку цінних паперів;

– можливості банку, пов'язані з використанням мережі своїх відділень і філій;

– розвинена інфраструктура, що дозволяє враховувати різні інтереси клієнтів, пов'язані з цінними паперами.

Наявність в Україні ринку цінних паперів розширює можливості самих банків, підсилює ринковий характер їхньої діяльності, дозволяє пом'якшити ризики при виконанні банками основних банківських операцій.

Висновки

Отже, роль банків як учасників ринку цінних паперів полягає в такому: активізують учасників ринку, роблячи вплив на їхній професійний рівень; ініціюють створення нових для української фінансової системи інструментів (варанти, ф'ючерси, опціони, складські свідоцтва, пластикові картки та ін.); сприяють розвитку інфраструктури ринку цінних паперів (депозитарії, кліринг, інформаційні, консалтингові фірми); створюють умови для значного припливу в українську економіку портфельних і прямих інвестицій західних фінансових інститутів.

Список використаних джерел

1. Закон «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121-III.
 2. Словник банківських термінів.
 3. Васюренко О.В. Банківські операції / О.В. Васюренко. – 6-те вид. – К.: 2008. – 318 с.

4. Лаврушенко О.И. Банковское дело / О.И. Лаврушенко. 8-е изд. – М.: КНОРУС, 2009. – 768 с.
 5. Ломталидзе О.В. Базовый курс по рынку ценных бумаг / О.В. Ломталидзе, М.И. Львова, А.В. Болотин и др. – М.: КНОРУС, 2010. – 448 с.
 6. Шевчук Д.А. Банковские операции / Д.А. Шевчук. – М.: Феникс, 2008. – 224 с.

Е.Е. ПАХНИЦЬ,
 аспірантка, НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Економічний розвиток через макропруденціальне регулювання фінансового сектору

У статті розглядаються проблеми розвитку фінансового сектору України, що постають із банкоцентричної моделі її побудови, та наводяться пропозиції щодо вдосконалення системи управління грошовою масою для стабілізації рівня ліквідності банківської системи та вдосконалення системи управління обов'язковими резервами банків.

Ключові слова: фінансовий сектор, банкоцентрична модель, грошова маса, ліквідність банківської системи, обов'язкові резерви банків.

В статье рассматриваются проблемы развития финансового сектора Украины, порожденные банкоцентричной моделью его построения, а также приводятся предложения по совершенствованию системы управления денежной массой для стабилизации уровня ликвидности банковской системы и совершенствования системы управления обязательными резервами банков.

Ключевые слова: финансовый сектор, банкоцентричная модель, денежная масса, ликвидность банковской системы, обязательные резервы банков.

The article deals with the problems of the financial sector of Ukraine. There are suggestions improve the management of the monetary mass to stabilize the banking system liquidity and proposals to improve the control system required reserves of banks.

Постановка проблеми. В Україні сформована банкоцентрична модель фінансового сектору – грошові кошти, що обертаються в економіці, переважно мобілізуються та перерозподіляються через банківську систему. Центральний банк держави – Національний банк України в рамках реалізації основної функції – забезпечення стабільності національної грошової одиниці¹ – встановлює до банків ряд вимог, які регулюють мікроекономічні параметри розвитку банківської системи та спрямовані на забезпечення стабільності окремих фінансових установ, та макроекономічні, які регулюють банківський сектор як частину фінансової си-

стеми країни та спрямовані на формування належних умов її системної стабільності та розвитку.

На нашу думку, однією з актуальних на сьогодні причин гальмування економічного розвитку в Україні є «фінансовий голод», тобто нестача грошових коштів в економіці, та високий рівень резервних вимог до банків. Така ситуація склалася не спонтанно, вона є результатом свідомої політики, що проводиться Національним банком, – стримування інфляції через регулювання параметрів грошового ринку, насамперед пропозиції на гривневі ресурси. Хоча, з одного боку, така політика має позитивні наслідки – рівень інфляції в Україні дійсно останнім часом знаходиться в межах прийняттого рівня, інший бік цієї політики є згубним для економіки – стримуючи пропозицію грошей у банкоцентричній системі, центральний банк тим самим свідомо штовхає національну економіку до ресурсного голоду. Фактично маємо проблему конфлікту цілей діяльності центрального банку – забезпечення цінової стабільності (стримування інфляції) та економічного розвитку (забезпечення достатньої пропозиції на ринку фінансових ресурсів). Подолання цих проблем можливо в рамках переходу до макропруденційної моделі регулювання фінансового сектору, яке б дозволило забезпечити не просто стабільність окремих складових елементів системи (банків) на мікрорівні, а й враховувало б потреби макроекономічного розвитку на основі управління в системі взаємозв'язків у середині фінансового сектору та його впливу на сектор реальний.

У зв'язку з цим виноситься пропозиція щодо перегляду існуючої практики управління грошовою масою, орієнтація на забезпечення зменшення вартості кредитних ресурсів та розширення доступності кредитування, яка складається із двох – вдосконалення системи управління ліквідністю банківської системи та вдосконалення системи управління обов'язковими резервами банків.

¹ Закон України «Про Національний банк України», ст. 6.